

НАУКА — ПРОДАЖНА ДІВКА СИСТЕМ БЕЗПЕКИ ВУГЛЕПРОМУ?

Звичайно ж, йдеться не про всю науку та не про всі протиаварійні системи шахтної безпеки. Але коли наука використовується як адвокат сумнівних схем, що нагадують більше мародерство, то, напевно, це не правильно.

У статті максимально намагатимемося опустити тему впровадження систем УТАС як такої (тому, що приховується під брендом «унікальна» система, буде присвячено окремий матеріал).

Ця публікація про наступний етап — унікальне введення в експлуатацію унікального Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості (Центр).

ЗАМІСТЬ ЕПІГРАФА: БЕЗПРИЧИННА АМНЕЗІЯ

Цитата: «Одним із негативних факторів виникнення небезпечних ситуацій є «людський чинник». З цієї причини відбувається більше 75% аварій. На жаль, використання сучасних автоматизованих систем протиаварійного захисту, що використовуються на території країн СНД та

Україні, таких як Мікон, Devis Derby, Transmitton, УТАС, ЕМАС та ін. не виключає можливості аварій з тяжкими наслідками. Зокрема, одним з серйозних недоліків цих систем є широка можливість втручання персоналу шахти в інформаційні потоки та накопичені бази даних з метою спотворення інформації про стан безпеки. Сумними прикладами наслідків таких дій є трагедії на шахтах

ЗМІСТ:

«ПОКРАЩЕННЯ» ВЖЕ СЬОГОДНІ

НАУКА — ПРОДАЖНА ДІВКА СИСТЕМ
БЕЗПЕКИ ВУГЛЕПРОМУ? 2

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

В. ТИЧИНА: ВСЕ ЖИТТЯ «БОРОВСЯ»
З ПРИВАТНИМИ ЕТЦ 12

АКТУАЛЬНО

ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПОНЯТТЯ,
ПОРЯДОК РОЗГОЛОШЕННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 15

ДОКУМЕНТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ:
ЗБЕРІГАННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ 17

ОФІЦІЙНЕ РОЗ'ЯСНЕННЯ

ПРО НЕОБОВ'ЯЗКОВІ ТА ОБОВ'ЯЗКОВІ ДОКУМЕНТИ 24

ПРО ПОРЯДОК ВІДНЕСЕННЯ ДО КЛАСУ ПРОФЕСІЙНОГО
РИЗИКУ ВИРОБНИЦТВА 25

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ОХОРОНИ ПРАЦІ 27

ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ РИЗИКІВ 30

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС
ЖУРНАЛУ

«ВСЕ ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ»

у каталозі Укрпошти

91652 — рос.; 94547 — укр.;

94546 — пільгова передплата для держустанов.

Адреса редакції:

03170, м. Київ-170, а/с 22.

Тел.: (044) 587-82-72.

Веб-сайт: ot.org.ua. Е-mail: otb@ukr.net.

Головний редактор — Дердін О. В.

Свідчення про державну реєстрацію:

серія КВ № 14071-3042ПР

від 26.05.2008.

Засновник та видавець — Дердін О. В.

Видання виходить з 2005 року.

Періодичність виходу — 1 раз на місяць.

Будь-який передрук публікацій

дозволяється тільки за письмовою

згодою редакції журналу.

Редакція може не поділяти погляди

авторів журналу. Ціна видання — договірна.

Віддруковано ФОП Євенок О. О.,

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а.

Свідчення про внесення суб'єкта видавничої

справи до Державного реєстру видавців,

виготівників і розповсюджувачів

видавничої продукції України

серія ДК № 3544 від 05.08.2009.

Підписано до друку 07.11.2013.

Загальний наклад: 2200 прим.

«Ульянівська» та «Ювілейна» ЗАТ «Об'єднана вугільна кампанія «Південкузбасвугілля» навесні 2007 р., під час яких загинуло близько 150 працівників» (п. 1.3 «Програми створення на підприємствах, що належать до сфери управління Мінвуглепрому, сучасної системи комплексної безпеки», затвердженої наказом Мінвугілля № 276 від 25.07.2007, далі — Програма створення СКБ).

Важливо! Про те, що УТАС не єдина і далеко не бездоганна протиаварійна система, знали ще в 2007 році. Однак станом на 2013 рік наявність інших систем безпеки вже починає заперечуватися як факт. Систему УТАС для українських шахт де-факто оголошено єдиною. Що це? Чиновницька недалекоглядність, махінації окремих учених чи все-таки підлий злочин?

ЯК МАЛО БУТИ

Очевидно, що розробка найскладнішої системи комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості — багатостадійний процес, що вимагає деталізації. Саме для цього й було затверджено Програму створення СКБ. Зокрема, в ній визначено (описано):

- характеристику технології (стандарти, уніфікація, модернізація, розширення, протоколи зв'язку, мультимедійні сервіси, права доступу до мережі);
- вибір технологій (обґрунтування вибору технології DirecWay);
- можливості інформаційної системи (контроль, управління ієрархічною структурою з виконанням певних завдань на кожному рівні);
- функції інформаційної системи (перелік питань, що

має забезпечити система);

- функції учасників програми, їх взаємодію (найменування етапів і видів робіт, а також відповідних виконавців);
- структурну схему побудови системи (склад блоків та модулів, що забезпечує виконання функцій перетворення в єдиний формат, ранжирування, «чорна скринька»);
- структурні та функціональні схеми побудови інформаційно-телекомунікаційної системи;
- етапи реалізації програми;
- визначення шахт першочергового оснащення;
- організаційне забезпечення функціонування системи (створення сервісної служби контролю і обслуговування за роботою системи тощо);
- розрахунок фінансових обсягів щодо реалізації програми.

За нашою інформацією, систему СКБ у результаті виконання зазначених заходів було-таки розроблено та випробувано.

Але потім влада змінилася...

ЗА СПРАВУ БЕРУТЬСЯ ДОНЕЦЬКІ ПАЦАНИ

У 2007 році Кабміном було затверджено «Концепцію створення на підприємствах, що належать до сфери управління Мінвуглепрому, сучасної системи комплексної безпеки» (розпорядження від 04.04.2007 № 144-р).

Пізніше затвердили згадану вище Програму створення СКБ. Однак у 2012 році Кабмін фактично ставить хрест на тому, що вже пророблено та вже досягнуто. Він ухвалює зовні пристойну постанову.

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 29 лютого 2012 р. № 164

ПОРЯДОК

**використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення
Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості**

1. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Створення Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості» (далі — *бюджетні кошти*).
2. Бюджетні кошти використовуються з метою підвищення стану безпеки робіт на шахтах вугледобувних підприємств за рахунок здійснення централізованого контролю за станом шахтної атмосфери та гірничо-шахтного устаткування шляхом створення Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості (далі — *Центр*).
3. Головним розпорядником бюджетних коштів є МНС.
4. Відповідальним виконавцем бюджетної програми та розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня є Держгірпромнагляд, який відповідно до вимог законодавства здійснює закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для створення Центру.

Попередня оплата таких товарів, робіт і послуг проводиться з урахуванням вимог бюджетного законодавства.

5. Бюджетні кошти спрямовуються на створення системи технічного забезпечення передачі інформації в режимі реального часу з шахт до Центру, її приймання, оброблення, прогнозування небезпечних ситуацій та автоматизоване керування параметрами безпеки вугільних підприємств відповідно до **проектної документації, яка затверджується Держгірпромнаглядом.**

6. Завданням Держгірпромнагляду є створення Центру. <...>

Перше що впадає в очі — у цьому документі немає жодного згадування про УТАС. Це означає, що задуманий Центр міг бути створений на основі будь-якої системи...

Залишилися формальності. Оголосити конкурс і знайти виконавця. Ось тут-то й розпочинаються чудеса!

На офіційному сайті держзакупівель щодо Центру можна знайти «Обґрунтування застосування процедури закупівлі в одного учасника» (від 28.05.2012). Причини та обставини, якими керувався Держгірпромнагляд під час обрання процедури закупівлі в одного учасника, такі:

«Створення Центру комплексної безпеки передбачає об'єднання в єдиний інформаційний простір вугільних підприємств та організацій країни. Перша черга цього проекту стосується 35 шахт, обладнаних уніфікованими телекомунікаційними системами диспетчерського контролю та автоматизованого керування гірничими машинами і технологічними комплексами (УТАС). <...>

Центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості будується виключно на принципах, які використовуються при створенні систем УТАС,

єдиним виробником яких є Державне підприємство «Петровський завод вугільного машинобудування». Це підприємство має великий практичний досвід з впровадження цих систем на вугільних підприємствах України.

Єдине підприємство в Україні та у світі, яке може створити центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості, є Державне підприємство «Петровський завод вугільного машинобудування». Підтвердженням цього та відсутності конкуренції у Державного підприємства «Петровський завод вугільного машинобудування» є лист НДІГС «Респіратор» від 05.04.2012 р. № 05/462, який є головною організацією з питань протипожежного захисту вугільних шахт».

Виявляється, для українських шахт система безпеки може бути тільки одна. Не потрібні ніякі конкурси. Що це? Махрова дурість, зрада національних інтересів чи банальний злочин?

Не повіривши очам своїм, ми перепитали в «Респіратора», чи дійсно він таке міг написати.

**МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ ТА ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ГІРНИЧОРЯТУВАЛЬНОЇ СПРАВИ
ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ «РЕСПІРАТОР»**

30.07.2012

№ 09/1128

Про надання інформації щодо системи УТАС

НДІГС «Респіратор» розглянув Вашого листа і надає наступну інформацію.

Стосовно існуючих у світі систем протипожежного захисту вугільних шахт, повідомляємо, що дійсно в розвинених вуглевидобувних країнах впроваджено значну кількість автоматизованих систем аерогазового контролю та управління технологічними процесами гірничого виробництва, наприклад, «Trolex Ltd», «Continental Conveyor Ltd» (Великобританія), «RELIF-2000» (Іспанія), «SIWA-2000» (Німеччина), «CONSPEC» (Китай), «EMAG» (Польща) тощо.

Однак, усі перелічені системи виконують контроль лише окремих процесів видобутку вугілля у шахтах, наприклад, «Continental Conveyor Ltd» (Великобританія) виконує моніторинг та керування конвеєрним транспортом, «EMAG» (Польща) — моніторинг та керування електропостачанням тощо.

Система УТАС, яка розроблена та серійно виробляється ДП «Петровський завод вугільного машинобудування», є єдиною в Україні та у світі автоматизованою системою, яка виконує одночасно комплексний контроль параметрів та керування процесами життєдіяльності вугільних шахт.

Вона впроваджена на 36 вугільних шахтах України та постійно модернізується з появою нових елементів автоматики і сигналізації.

Як Вам відомо, у складі системи УТАС нараховується більш 2000 датчиків, що контролюють усі технологічні процеси видобутку і транспортування вугілля, роботу інших машин і механізмів, режими провітрювання та стан аерогазової атмосфери в шахті. <...>

Директор

В. Г. Агеєв

Отже, навіть сам «Респіратор» підтверджує, що насправді систем протиаварійного захисту шахт безліч. Але чому це раптом вирішили, що УТАС безальтернативна?

Як уже згадувалося, в 2007 році (див. Програму створення СКБ) обговорювалися питання характеристики технологій, можливостей і функції інформаційної системи тощо. У 2012 році планка опускається. Одна з головних мотивацій — кількість датчиків. Якщо це науковий підхід, то чим він відрізняється від філософії та світогляду п'ятикласника?

— «Багато датчиків? Вау! Дві тисячі! Це кльово! Загорніть дві».

Далі перли з тендерних обґрунтувань: «Центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості буде створено виключно на принципах, які використовуються при створенні систем УТАС»! Однак, **як Центр на чомусь може «будуватися», якщо його ще не спроектовано? Ще не сформульовано та не розроблено параметри Центру, а він уже «будується виключно на принципах, які використовуються при створенні систем УТАС»!** (Про так звані «принципи» УТАС — у найближчому номері).

Щодо унікальності та відсутності конкуренції УТАС. Чи можна сказати, що автомобіль «Таврія» унікальний? Звичайно. Він ніде, крім України, не випускався. То давайте посадимо на «Таврію» Віктора Федоровича та Миколу Яновича. Нехай їздять на унікальному!

Чому ні? Тому що питання поставлено некоректно. Наші водії у виборі автотранспорту для себе керуються далеко не патріотизмом і не національною унікальністю. Їх цікавить якість кінцевого продукту, важливі конкретні функції виробу (комфорт, безпека, швидкість і т. д.).

Це все начебто просто й очевидно, але тільки доти, доки ми не підходимо до систем УТАС. Було б логічно, якби було оголошено конкурс на Центр, де було б зазначено: потрібні такі-то параметри, такі-то функції, такі-то технології. І шукати переможця в чесному прозорому конкурсі.

Трапилося з точністю до навпаки. Система УТАС єдина, давайте десятки мільйонів витратимо саме на неї.

Ліричний відступ № 1. Автор закінчив НТУУ «КПІ», кафедра «прилади та системи неруйнівного контролю». Пам'ятаю, на одній з лекцій нам навели такий приклад. Льотчик-винищувач повинен за секунди приймати безліч найважливіших рішень в умовах стресу. Крім виконання бойових завдань, він до того ж зобов'язаний стежити за техстаном машини. Це величезна кількість приладів, великий обсяг інформації. Як показали наукові дослідження, навіть тренований, підготовлений льотчик, який пройшов відбір, неспроможний встежити за всім. Тому прийшли до такого висновку. Поки всі системи працюють у штатному режимі, горить «зелена лампочка» — пілот займається бойовими завданнями. Якщо вона згасла, пілот розпочинає вивчати стан приладів, визначати причини неполадок і шляхи їх усунення.

Можливо, англійські та німецькі вчені (на відміну від українських) подумали й вирішили, що відслідковувати в потоці реального часу 2000 параметрів на кожній шахті (70 000 параметрів на 35 шахтах) не потрібно? Може це зайве?

Прагматичний відступ № 2. Здається, що якби була необхідність у створенні системи, що контролює у реальному часі більше 2000 параметрів, то Великобританія, Німеччина, Китай, Чехія їх би створили.

У будь-якому разі, очевидна неправда, що ДП «Петровський завод вугільного машинобудування» — «єдине підприємство в Україні та у світі, яке може створити центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості».

Відповідно, кошти на створення Центру виділено непрозоро та нечесно.

ЩЕ РАЗ ПРО СКБ

Крім «Респіратора» ми вирішили перевірити Міненерговугілля, чи залишилися в нього спогади про Програму створення СКБ.

Ми запитали, чи дійсно Центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості можливо створити тільки на базі технологій УТАС? Чому не може використовуватися система СКБ?

**МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ ТА ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
(Міненерговугілля України)**

07.09.2012

№ 2/14-2817

<...> У 2007 році галузевими інститутами було створено систему СКБ, яка проходила випробування на шахті ім. С. М. Кірова ДП «Макіїввугілля» та на цей час знаходиться у промисловій експлуатації ще на 7 шахтах. Головне призначення СКБ — інтегрування показників інших локальних систем, що вже проваджені, та будуть впроваджуватися на шахті, та передача інформації на вищій рівні керування. Тобто, СКБ та УТАС мають дещо різні функціональні призначення.

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 19.08.2011 № 40412 було розроблено Заходи щодо підвищення стану охорони праці та промислової безпеки на підприємствах вугільної галузі, якими передбачено створення в системі Держгірпромнагляду Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості (далі — *Центр*) для забезпечення постійного моніторингу та контролю за безпечним веденням гірничих робіт та попередження небезпечних ситуацій та визначено відповідальних виконавців — Держгірпромнагляд та Мінфін.

Міненерговугілля не має інформації про наявність будь-яких сертифікатів та випробувань Центру. Щодо більш детальної інформації про порушені у листі питання стосовно системи УТАС та Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості пропонуємо безпосередньо звернутися до Держгірпромнагляду.

Перший заступник Міністра

І. Попович

Написано все начебто б правильно, але істина в цьому випадку, слід гадати, між рядків.

Так, дійсно, СКБ побудовано за принципом «інтегрування показників інших локальних систем, що вже проваджені та будуть впроваджуватися на шахті, та передача інформації на вищій рівні керування».

Але хто сказав, що СКБ не може інтегрувати показники систем УТАС? За нашою інформацією, може. Але для цього потрібно всього-на-всього, щоб виробник УТАС дозволив це зробити.

А якщо він дозволить, то хто буде освоювати сотні мільйонів? Чим закінчиться чесний прозорий конкурс? Схоже, міцним донецьким господарникам він зовсім не потрібен.

І ще важливий момент — Мінвуглепром не володіє інформацією щодо сертифікатів та випробувань Центру та систем УТАС та пропонує безпосередньо звернутися до Держгірпромнагляду...

ЯК ВКЛЮЧИТИ «ДУРНЯ»

Отже, в Міненерговугілля інформації про технічні характеристики і належну якість унікальних систем УТАС немає. Що ж знає Держгірпромнагляд?

З огляду на те, що влітку цього року Центр було прийнято в експлуатацію (за інформацією офіційного сайту Держгірпромнагляду), ми попросили в держнагляду хоч якусь конкретику: хто не побоявся прийняти в експлуатацію Центр, які його параметри тощо. Читайте й насолоджуйтеся.

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ГІРНИЧОГО НАГЛЯДУ ТА ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
(Держгірпромнагляд України)**

27.08.2013

№ 8341/0/2-9.1-9/6/13

Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України розглянула Ваш лист від 09.08.2013 № 49 (далі — *Лист*) щодо надання інформації про Центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості (далі — *Центр*) і повідомляє.

До пунктів 1 та 5 Листа

(Склад державної комісії, яка прийняла до експлуатації Центр, штатний розклад Центру*).

Згідно з положенням підпункту 2 частини 1 статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі — *Закон*) документи про склад державної комісії та штатний розклад Центру не підлягають оприлюдненню і відносяться до внутрішньоорганізаційних, тобто є інформацією з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше (частина 3 статті 6 Закону). Крім того, в документі про склад державної комісії міститься інформація про посадові особи. Відповідно до частини 2 статті 10 Закону зазначена інформація має бути максимально обмеженою і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом.

* Тут і надалі зміст інформації, що запитувалася — О.Д.

До пункту 2 Листа

(Які саме функції має виконувати Центр? Звертаємося з проханням надати копію відповідного документа).

Центр створено для вирішення питань щодо оперативного контролю за виробничим процесом та автоматизованим прогнозуванням виникнення небезпечних ситуацій шляхом об'єднання протиаварійних систем на вугледобувних підприємствах країни в єдиний інформаційний простір. Здійснення централізованого контролю за станом шахтної атмосфери і експлуатацією гірничо-шахтного устаткування дозволить запобігти виникненню небезпечних ситуацій, знизити травматизм у вугільній галузі та поліпшити стан безпеки робіт на шахтах.

До пунктів 3 та 4 Листа

(Яким саме нормативним документом встановлено вимоги до технічних параметрів Центру, тобто на відповідність чому саме перевіряла державна комісія Центр; швидкість проходження сигналів; алгоритми оброблення інформації; неможливість втручання третіх осіб до функцій «чорних скриньок» тощо? Звертаємося з проханням надати копію відповідного документа.

Які саме функції Центру перевірялись та випробувались відповідно до нормативних документів? Звертаємося з проханням надати копії відповідних протоколів випробування).

Держгірпромнагляд не є розпорядником інформації та документів, про які запитується у Листі. Тому відповідно до частини 1 статті 22 Закону зазначені питання не підлягають задоволенню.

Заступник Голови

С. Дунас

Отже, склад держкомісії — секрет. Штатний розклад Центру — секрет. Документ, що регламентує функції Центру, — секрет. Нормативні документи, які встановлюють вимоги до технічних параметрів Центру, — невідомі. Швидкість проходження сигналів у системі — невідома. Принципи побудови алгоритмів обробки інформації — невідомі. Можливість втручання третіх осіб у функції «чорних скриньок» — невідома.

Припустимо, в Україні розробили новітній танк. Армія розпочала масові закупівлі. У Міністра оборони запитують:

— Яка швидкість машини, калібр знаряддя, запас ходу та ін.

Він відповідає:

— Поняття не маю. Всі запитання до виробника.

— Адже хоч щось Ви повинні знати...

— Техзавдання писав виробник. Я нічого не знаю.

Звичайно ж, насправді так високопоставлений чиновник не міг би сказати щодо довіреного йому напрямку роботи. Міноборони не дитячий садок... Але сказати те ж саме з такою ж упевненістю про інший центральний орган виконавчої влади та про впроваджувані системи УТАС не можна.

Ці системи новітні, найсучасніші й таке інше... Одна тільки проблема — інформація про параметри цієї «унікальності» у держорганів геть відсутня.

Ще одне підтвердження, що відносно систем УТАС іде на повний хід гра «включити дурня».

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ГІРНИЧОГО НАГЛЯДУ ТА ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (Держгірпромнагляд України)

21.08.2012 № 7155/0/2-19/6/12

Журнал «Все про охорону праці»

Про надання інформації

Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України розглянула Ваш запит від 03.08.2012 № 56 на проведення інтерв'ю з фаховою особою Держгірпромнагляду щодо впровадження на українських шахтах УТАС і повідомляє.

Держгірпромнагляд на даний час не має можливості організувати зазначене інтерв'ю у зв'язку з тимчасовою відсутністю в Держгірпромнагляді керівників і фахівців, які безпосередньо займаються питанням впровадження УТАС на вугільних шахтах.

Звертаємо увагу, що з питань технічної документації, характеристик системи УТАС, її конструктивних особливостей та функціональних призначень пропонуємо звернутися до заводу-виготовлювача: ДП «Петровський завод вугільного машинобудування».

З огляду на викладене, пропонуємо надіслати письмово запитання, які цікавлять журнал, і Держгірпромнагляд, у межах компетенції, надасть на них відповідь.

Заступник Голови

С. Дунас

На відповідні запити редакції ДП «Петровський завод вугільного машинобудування» не відповів.

І наприкінці ще один показовий приклад. На наш запит Держгірпромнагляд люб'язно надав копію договору про створення та здачу до промислової експлуатації Центру (*договір про закупівлю товару за державні кошти № 17/06-12 від 18 червня 2012 р. на суму 30 000 000,00 грн.*). Розділ II називається «Якість Товару» і складається з одного речення. Воно говорить: *якість Товару (тобто Центру) має відповідати технічним вимогам (яким? — О. Д.), держстандартам (яким? — О. Д.), іншим нормативним документам (яким? — О. Д.), проектній документації. До речі, про останню. Автор спілкувався з відповідальним працівником Держгірпромнагляду (який просив не називати його імені) на тему, що все-таки записано в проектній документації (ТЗ)?* Відповідь була приблизно такою. В Держгірпромнагляді немає спеціалістів, які були б здатні написати такий документ. Тому, за словами чиновника, проект (ТЗ) писав виробник. Що там написано, в держнагляді навіть не знають. Від них це теж приховується. Візьміть інструкцію до будь-якого побутового приладу. Там значно більше конкретики (посилань на стандарти), ніж у договорі

на створення Центру — надскладнішого та дорогого програмно-апаратного комплексу.

ПРО ШИРОКІ МОЖЛИВОСТІ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ

Дозволимо собі повторно процитувати офіційний документ: **«використання сучасних автоматизованих систем протиаварійного захисту, що використовуються на території країн СНД та Україні, таких як Мікон, Devis Derby, Transmitton, УТАС, ЕМАС та ін. не виключає можливість аварій з тяжкими наслідками. Зокрема, одним з серйозних недоліків цих систем є широка можливість втручання персоналу шахти в інформаційні потоки та накопичені бази даних з метою спотворення інформації про стан безпеки»** (п. 1.3 Програми створення СКБ).

Отже, алгоритми передачі, отримання, обробки та зберігання інформації мають бути надійними, а також відповідним чином перевірені. З огляду на те, що Центр створено на держкошти, а також, що УТАС у переважній більшості встановлено на держшахтах, то, за ідеєю, названі алгоритми мали б пройти сертифікацію в Україні...

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

21.08.2013 № 08/02/01-4043

ЩОДО ЦЕНТРУ КОМПЛЕКСНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

На Ваш запит: «Чи має інформація, яка передається, обробляється та зберігається у «Центрі комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості», бути технічно захищеною відповідно до законодавства, пройти відповідну експертизу у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України та отримати належний сертифікат?» повідомляємо таке.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (далі — Закон), якщо у «Центрі комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості» передається, обробляється та зберігається інформація, яка є власністю держави, або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, то повинна бути створена комплексна система захисту інформації (далі — КСЗІ) з підтвердженою відповідністю. Підтвердження відповідності здійснюється за результатами державної експертизи в порядку, встановленому законодавством.

Згідно із статтями 5 і 9 Закону забезпечення захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі (далі — Система) та відповідальність за її захист покладається на власника (розпорядника) Системи.

При цьому побудова КСЗІ здійснюється у порядку, встановленому нормативним документом із технічного захисту інформації НД ТЗІ 3.7-003-05 «Порядок проведення робіт із створення комплексної системи захисту інформації в інформаційно-

телекомунікаційній системі», а вимоги до КСЗІ формуються у технічному завданні, яке розробляється згідно з нормативним документом із технічного захисту інформації НД ТЗІ 3.7-001-99 «Методичні вказівки щодо розробки технічного завдання на створення комплексної системи захисту інформації в автоматизованій системі» і погоджується з Адміністрацією Держспецзв'язку.

Створена КСЗІ повинна мати атестат відповідності, який видається за результатами державної експертизи, що проводиться у порядку, встановленому Положенням про державну експертизу в сфері технічного захисту інформації, затвердженим наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 16.05.2007 № 93 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 16.07.2007 за № 820/14087 (далі — Положення).

На запит: «Чи мають системи УТАС (як об'єкти, що створені за бюджетні кошти та зберігають, обробляють, передають інформацію, що належить державі) пройти відповідну експертизу у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України та отримати належний сертифікат?» повідомляємо таке.

Що стосується необхідності проведення державної експертизи КСЗІ систем УТАС, то згідно із частиною другою статті 8 Закону ця процедура є обов'язковою, якщо в системах УТАС обробляється інформація, яка є власністю держави, або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом.

Визначення правового режиму інформації, що обробляється в Системі, і відповідальність за правильність цього визначення відповідно до законодавства покладається на власника (розпорядника) Системи.

Одночасно зазначаємо, що Адміністрація Держспецзв'язку не організовувала державної експертизи КСЗІ систем УТАС та «Центру комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості» і не реєструвала документів, що підтверджують їх відповідність вимогам нормативних документів із технічного захисту інформації.

Перший заступник Голови Служби

О. Г. Цуркан

На запити до МакНДІ, Держгірпромнагляду, ДП «Петровський завод вугільного машинобудування», Донецького ЕТЦ (проводив експертизу УТАС) із приводу того, хто випробував функції УТАС у цілому як системи (в тому числі функцію «чорної скриньки»), про номери сертифікатів і протоколів випробувань — відповідей по суті на сьогодні немає.

ДО УВАГИ ФІНІНСПЕКЦІЇ

Очевидно, що для нормального функціонування Центру має дотримуватися одна важлива умова — тверда дисципліна. Команди управління повинні передаватися

максимально швидко. Без спорів та дискусій. Для цього мають бути прописані права та обов'язки всіх тих, хто подає команди, і відповідно тих, хто їх зобов'язаний отримати та виконати.

Крім того, коли йтиметься про розслідування загибелі людей і про причини аварій, обов'язково постане питання, хто та чим займався в годину «Х».

Тобто ми підійшли до основного питання. Має бути встановлено статус Центру та відповідно скрупульозно виписано й затверджено інструкції для персоналу, а також тих, кому будуть подаватися команди управління.

А тепер увага! Нічого цього немає!

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ПІРНИЧОГО НАГЛЯДУ ТА ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (Держгірпромнагляд України)

17.07.2013 № 6963/0/2-9.1-9/6/13

<...> Центр комплексної безпеки підприємств вугільної промисловості фактично створено, але документи щодо юридичного статусу Центру та інші документи щодо його функціонування знаходяться у стадії розроблення. Після того, як згадані документи будуть розроблені у встановлений законодавством спосіб, відповідний пакет документів буде переданий для затвердження Кабінетові Міністрів України. <...>

Перший заступник Голови

В. Шайтан

Центр створили. За якісь пульти посадили якихось людей. Орендуються приміщення, сплачується зарплата, йдуть витрати на комунальні платежі...

На якій підставі все це відбувається?

Якщо немає установчих документів, то й немає штатного розкладу, немає належного керівника, немає належним чином

виписаних прав і обов'язків персоналу.

Будь-яке «залізо» в першу чергу робиться з метою допомогти людині. У цьому випадку виходить, що «залізо» і якісь алгоритми його роботи є, а тих, для кого воно має працювати, у правовому плані немає.

Виникає відчуття, що в бродячому цирку більше логіки та порядку, ніж в українському вуглепромі...

ХТО З ПРЕЗИДЕНТА РОБИТЬ ПОСМІХОВИСЬКО?

Великомасштабні діяння (в тому числі афери) неможливі без надійного «даху».

Чи є вона в «батьків» УТАС?

Автоматизована система контролю безпеки має бути встановлена на всіх без винятку шахтах — Віктор Янукович

Роботи зі встановлення автоматизованої системи управління роботою шахт для підвищення їх безпеки мають бути прискорені, наголошує Президент України Віктор Янукович.

«Наше завдання — 100% шахт перевести на такий контроль», — сказав Віктор Янукович на засіданні Ради регіонів у Луганську.

За словами Президента, сьогодні до такої системи підключено близько 30 зі 160 працюючих шахт.

«Ми бачимо, що на тих шахтах, де вдалося встановити комплексну систему контролю та управління, тільки уявіть собі, 32 тисячі позаштатних ситуацій ліквідовано. Кожна з них могла призвести до серйозних проблем», — сказав Віктор Янукович.

20.06.2013, прес-служба Президента України,
president.gov.ua

32 тисячі позаштатних ситуацій на підключених до системи «близько 30» працюючих шахтах. Це означає, що після того як шахта підключається до «автоматизованої системи управління», на ній у середньому трапляється тисяча позаштатних ситуацій.

Виходить, що шахта після встановлення протиаварійної системи стає небезпечнішою?

Адже найпростіша арифметика показує, що на тих шахтах, де немає такого встаткування (близько 130 шахт), мало б відбутися близько 130 тис. позаштатних ситуацій. Якби це було б правдою, то з такими темпами цвинтарі були б уже переповненими!

Загалом, названі цифри, як мінімум, дивні та неадекватні. Незрозуміло, як ведеться статистика.

Вікторе Федоровичу, подивіться навколо! Цілком можливо, що люди, які надають Вам інформацію про системи безпеки шахт, або шахраї, або негідники.

Окремо про найвідомішого в нашій країні маркшейдера. Нам не вдалося знайти підтвердження родинних зв'язків між М. Азаровим (за лінією дружини) і директором ДП «Петровський завод вугільного машинобудування» В. Брюмом.

Однак є задокументований зв'язок іншого характеру: колеги-вчені. Невідомо, яке відношення має М. Азаров до наукових розробок з діагностики аварійних ситуацій за газовим фактором, проте наукова праця з цього напрямку мала місце: «Можливості системи УТАС для діагностики аварійних ситуацій за газовим фактором» (М. Я. Азаров, В. З. Брюм та ін.; Наукові праці УкрНДМІ НАН України, 2009, № 5, ч. 1).

Наведемо також фрагмент статті «Система УТАС — презумпція безальтернативності» (публікувалася в нашому журналі в 2009 році):

«У 2005–2006 рр. компетентні органи впритул займалися питаннями придбання системи УТАС. До розпорядження редакції потрапили матеріали, зібрані Головним управлінням контррозвідувального захисту економіки СБУ (це сім документів — експертні оцінки, звіти тощо). Також цим питанням займалася спеціально створена комісія Кабміну. Хронологія подій приблизно така.

2001–2003 р. ДП «Петровський завод вугільного машинобудування» (м. Донецьк, далі — ПЗВМ) придбаває в компанії «Continental Conveyor Ltd.» (Великобританія) технології «ноу-хау» для:

- розроблення та організації виробництва на ПЗВМ апаратури автоматизованого контролю та управління й управління гірськими машинами і технологічними комплексами;

- створення диспетчерського контролю для вугільних підприємств.

Ціна угоди — 5 000 000 \$ (постановами Кабміну виділено: № 25 від 18.01.2001 — 3 млн доларів, № 413 від 31.03.2003 — 2 млн доларів).

Тепер про деякі пікантні особливості покупки.

1. У чому новизна? Відповідно до постанов Кабміну держошти виділялися на придбання технологій «ноу-хау».

Для довідки. Ноу-хау (від англ. know how — знати як) — оригінальні технології, знання, уміння, які ще не стали широко відомі та можуть бути предметом купівлі-продажу або використовуватися для досягнення конкурентної переваги /Вікіпедія/.

Однак слід взяти до уваги, що придбані в «Continental Conveyor Ltd.» так звані «ноу-хау» — розробка 80-х років минулого сторіччя. Причому на момент купівлі-

продажу у Великобританії вже знята з виробництва. З тієї ж причини (моральне та фізичне старіння плюс неможливість принципової модернізації) на сьогодні жодна країна світу, крім України, не застосовує технології, аналогічні системі УТАС.

2. Фінансова чистота. Всупереч вимогам законодавства ні тендера, ні цінової експертизи перед багатомільйонною угодою не проводилося.

3. Що хотіли придбати та що саме придбали? Запитання зовсім не абсурдне. Нормативними документами передбачено, що спочатку замовник (яким на момент придбання був Мінпаливенерго) затверджує висновок і обґрунтування доцільності придбання «ноу-хау». Цю вимогу нормативних документів було проігноровано.

Ще один не менш показовий факт. Навіть під час придбання найдешевшої праски або фена до них додається паспорт/інструкція. Там вказується: в яких умовах зберігати виріб, при якій напрузі використовувати тощо. Документи (паспорт, інструкція з експлуатації і т. д.) на так звані «ноу-хау» були відсутні на момент придбання. Їх навіть немає й на саму систему УТАС станом на жовтень 2009 року (є тільки тимчасовий документ)».

Кінець цитати.

Ось і виходить, гроші на ноу-хау в обхід профільного міністерства виділяв Мінфін, керований М. Азаровим (прем'єр на той момент — В. Янукович). Більш того, мільйони пішли без конкурсу та необхідних обґрунтувань. Нехай кожен сам для себе вирішить, такі діяння з боку Азарова — це легка корупція чи тяжкий злочин?

Чому це потрібно вирішувати кожному окремо? Напевно, держава, де «донецький» президент, «донецький» прем'єр, «донецький» генпрокурор, «донецький» держнаглядовець (він же той, хто виділяє держкошти), «донецький» виробник, «донецькі» вчені-експерти-з-позаконкурсних-закупівель, а всі разом — дружна єдина команда міцних донецьких господарників, то сподіватися на справедливість роботи держмашини навряд чи доводиться.

Для об'єктивності зазначимо, що МакНДІ та Мінвугілля, за нашими спостереженнями, завжди дистанціювалися від УТАС. Тому до них важко висунути якісь претензії щодо непрофесіоналізму або непорядності.

ЦІНА ПИТАННЯ

Цитата: «За словами В. Януковича, із приблизно 160 працюючих українських шахт до системи комплексної безпеки підприємств вугільної галузі вже підключено близько 30. «Ця робота триває. Цього року є бюджетне фінансування. Будемо

прискорювати цю роботу», — сказав президент.

В. Янукович зазначив, що підключення шахти до такої системи коштує близько 20 млн грн» (20.06.2013, «Інтерфакс-Україна»).

На момент написання статті відомо про підключення до Центру 35 шахт. Якщо вірити В. Януковичу, то ми виходимо на суму 700 млн грн. Для запланованих 160 працюючих українських шахт тільки підключення до Центру (не кажучи вже про впровадження й обслуговування систем УТАС) обійдеться за такими розрахунками приблизно в 3,2 млрд грн.

Порівняємо. Підключення однієї шахти до Центру на базі СКБ (система пройшла випробування та могла б після інтегрування з УТАС виконувати функції Центру) — близько 1 млн грн. Тому замість витрат в 700 млн і 3,2 млрд можна було б укластися приблизно в 35 млн і 160 млн грн відповідно.

Проте хтось вирішує, що кошти слід витратити саме на УТАС. Хто це такий «хоробрий»? На якій підставі в таких величезних, 20-кратних, масштабах витрачаються (а можна сказати, і тринькаються) наші з вами гроші?

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ

Можливо, система УТАС, дійсно, єдина. — Залишилися тільки дізнатися, можливо, просто деякі наші вчені більш ніж до одного рахувати не хочуть?

Можливо, створений Центр — це унікальний витвір наукової думки. — Залишилися тільки дізнатися, ким це підтверджено? Що було написано в техзавданні, хто сертифікував, за якими нормативними документами?

Можливо, ми дещо згустили фарби. Можливо, щось не врахували. Але це не навмисно, а через те, що держоргани нічого толком не знають, а виробник не хоче відповідати на запитання.

Але в будь-якому разі те, що десятки мільйонів (загальна сума на впровадження та утримання систем УТАС давно переступила мільярдну відмітку) на протиправні системи виділяються без конкурсу — це нечесно, а можливо, і злочинно.

Як продовження порушеної теми. У найближчому номері поговоримо про самі системи УТАС. Про те, як автор виграв суд. Як суд зобов'язав Держгірпромнагляд повідомити характеристики УТАС, але держслужбовці все рівно нічого не знали, не знають і, схоже, знати не хочуть...

О. Дердін